

En dålig men sann Norgehistoria

Om könskvoterade bolagsstyrelser

Maria Ludvigsson

TIMBRO

rapport

En dålig, men sann, Norgehistoria

Om könskvoterade bolagsstyrelser

Maria Ludvigsson

TIMBRO

Timbro, juni 2006

ISBN 10: 91-7566-620-0

ISBN 13: 978-91-7566-620-4

Timbro, Box 5234, 102 45 Stockholm

tel 08-587 898 00, fax 08-587 898 55

info@timbro.se, www.timbro.se

Förord

Sedan årsskiftet har Norge lagstadgad könskvotering till aktiebolagens styrelser. Stortinget röstade om lagen redan 2004, och den trädde i kraft den första januari i år. Debatten, i den mån den förekom, hade pågått sedan 2002. De existerande norska bolagsstyrelser som inte uppfyller kraven om minst 40 procent kvinnor och minst 40 procent män om två år ska enligt gällande lagstiftning tvångslikvideras. För nybildade bolag gäller reglerna utan övergångstid.

I början av juni i år kommer den svenska utredaren, universitetslektor Catarina af Sandeberg, med ett förslag om hur en könskvoteringslag kan se ut i Sverige. Hon fick uppdraget att utreda de legala möjligheterna till kvotering sommaren 2005. Frågan har dock funnits på den politiska dagordningen betydligt längre än så. 2002 hotade dåvarande jämställdhetsministern Margareta Winberg med könskvotering om inte börsbolagen hade 25 procents kvinnlig styrelserepresentation senast 2004. Under dessa år har den kvinnliga styrelserepresentationen ökat kraftigt, men den än fortfarande lägre än 40 procent.

Exakt vilka bolag som kommer att omfattas av en eventuell svensk lagstiftning är ännu inte känt, men det har talats om bolag med spritt ägande, främst börsbolag. Av de uppgifter som förekommit verkar det som att sanktionen mot bolag som inte uppfyller könskvoterna föreslås bli böter. Oavsett de exakta detaljerna i förslaget innebär lagstadgad könskvotering ett fundamentalt ingrepp i äganderätten. Styrelsens sammansättning blir inte enbart en fråga för ägarna. Om exempelvis en styrelseledamot väljer att avgå i förtid kan ägarna tvingas att välja antingen en kvinna eller en man, beroende på tidigare könsfördelning i styrelsen, alldeles oavsett behov, kvalifikationer eller kort och gott ägarnas önskemål. Börsbolagen är inte allmän egendom bara för att de i många fall har väldigt många ägare, även om man lätt får det intrycket av debatten.

Sedan löntagarfondsstriden i slutet på 1970- och början av 1980-talet har knappast något förslag inneburit ett större politiskt ingrepp i det fria företagandet och den privata äganderätten, än vad ett kvoteringsförslag gör. Kvotering är dessutom en form av legaliserad diskriminering. Trots det har debatten även här i Sverige varit tämligen dämpad.

Få personer ifrågasätter värdet av mångfald och dynamik i ett samhälle, och många gläds åt att det går framåt vad gäller kvinnor på ledande positioner i det svenska näringslivet. Däremot finns det skäl att vara djupt oroad över en utveckling där principlösa politiker tror att de har rätt att, direkt eller indirekt, styra verksamheten i företagen. Politiska mål om lika utfall ersätter det som borde vara det självklara ur ett liberalt perspektiv, nämligen lika rättigheter.

Maria Ludvigsson arbetade i Oslo vid den norska tankesmedjan Civita under de år då könskvoteringslagen diskuterades och infördes. Hon går här igenom de principiella invändningarna mot kvotering och beskriver hur tyst det var i debatten som föregick kvoteringslagen. Ett varnande exempel för oss som ännu inte har lagstadgad kvotering i vårt land.

Stockholm i maj 2006

Maria Rankka,

Biträdande Timbrochef

Innehåll

Inledning	(5)
Politiker vet aldrig bäst	(6)
Formen håller inte	(8)
Vi kan aldrig avveckla en orättvisa genom att införa en ny	(9)
Från lika till olika rättigheter	(11)
Argumentationens virrvarr	(13)
Kvinnosyn	(14)
Särarts- och likhetsfeminism	(15)
Rättviseargument	(16)
Jakten på total rättvisa	(17)
Kunskapen är decentraliserad	(20)
Blir allt verkligen bättre med kvinnor?	(21)
Vikten av förebilder	(23)
Den exakta representationen	(24)
När höger och vänster delar lag	(26)
Medieröster om kvotering	(27)
Bjørneboes överförmynderi	(29)
Vänster och borgerlighet hand i hand	(30)
Liberaler som vägrar	(32)
Feminism var det, ja!	(33)
Värdet av principer	(34)
Det händer ju aldrig	(36)
Slutord	(37)
Noter	(38)
Källor	(39)

Retorikens och visionernas tendens att hänföra oss och stiga oss åt huvudet tillhör den politiska vardagen och den dagliga mediedebatten. Detta gör det så mycket viktigare att vi på någon punkt stannar upp, tar ett steg tillbaka och granskar vad det hela egentligen handlar om bakom allt svammel och allt bländande frasmakeri.

Thomas Sowell ¹

Inledning

En Sowellsk paus för reflektion och utrymme att diskutera de bakomliggande principerna var precis det som saknades när den borgerliga regeringen i Norge 2004 lagstiftade om kvinnokvotering till landets bolagsstyrelser. Inom (i praktiken) fyra år skulle samtliga styrelser till allmänna aktiebolag bestå av minst 40 procent kvinnor. Annars skulle bolaget komma att tvångsupplösas.

Mediedebatten som föregick och följde det norska regeringsbeslutet är en häpnadsväckande uppvisning i politisk konsensus och avsaknad av ideologisk konflikt. I föreliggande rapport har jag analyserat debatten och försökt utröna vilka de bakomliggande konflikterna mellan kvoteringsförespråkare och skeptiker egentligen har varit. Hela processen och, framför allt själva lagstiftningen, är en mycket dålig Norgehistoria. Vi kan låta oss imponeras av vårt broderfolks idrottsliga bedrifter, storslagna natur och rika naturtillgångar. Men när det gäller politisk debatt och, i det här fallet, uppfattningen att näringslivets siffror bör vridas till rätta med hjälp av lagstiftning finns föga att ta intryck av.

Rika på gas, fattiga på idédebatt.

Det började, för Norges del, med en intervju i *Verdens Gang* med dåvarande näringsminister Ansgar Gabrielsen, Høyre, den 7 mars 2002. Den borgerliga näringsministern ställde sig plötsligt positiv till kvinnokvotering för styrelser i det privata näringslivet och utan några större debatter infördes också lagen – en politik som fram till dess hade varit oacceptabel i Høyre.

Kvoteringsdebatten kom att bli allt snävare och slutligen var det bara Fremskrittspartiet och Høyres ungdomsförbund som uttalade kritik mot lagförslaget. Idédebatten var överhuvudtaget inte närvarande och även i medierna var rösterna mot regeringsförslaget mycket få.

Låt oss lära oss av norrmännen. Låt oss ta intryck av hur vi inte ska göra och, framför allt av hur fel det blir när en livlig principdebatt saknas.

Politiker vet aldrig bäst

Friedrich Hayek, nobelpristagare i ekonomi 1974, har i ett centralt resonemang hävdad att all kunskap är decentraliserad. Det är när han beskriver varför en marknadsekonomi fungerar så mycket bättre än en planekonomi som hans kunskapssyn blir tydlig. Enligt Hayek blir en planerad ekonomi, som den i gamla Sovjetunionen, omöjlig eftersom den utgår ifrån att all information om människans behov kan samlas centralt. I Sovjet gjorde byråkrater en uppskattning av exempelvis hur många bilar medborgarna nästa femårsperiod skulle efterfråga, varpå order utgick till bilfabrikerna att tillverka motsvarande antal. Sällan eller aldrig stämde detta över ens med den faktiska efterfrågan.

Exemplet med bilindustrin är välkänt, men synsättet att politiker kunde kommentera också information till en central enhet genomsyrade hela det sovjetiska systemet. Hayeks poäng är att visa hur omöjligt det är att faktiskt samla mänsklig kunskap och information centralt. Kunskap är per definition decentraliserad eftersom den bara finns hos individen. Den enskilda medborgaren vet bättre än någon annan vilka behov och preferenser han eller hon har. Detta faktum omöjliggör också planekonomi och förklarar varför marknadsekonomi inte bara är det mest effektiva systemet för att skapa rikedom och välstånd, utan dessutom det system som utgår från att människan är och ska vara fri i sitt val.

I ett svenskt perspektiv är Hayeks kunskapssyn högintressant eftersom vi av tradition har haft stor tilltro till politiken och statens förmåga att tillgodose medborgarnas behov. Med hjälp av Hayeks analys finner vi en förklaring till varför välfärdsstaten och den omhändertagande offentliga sektorn inte infriar de löften som utställts. Det faller helt enkelt på sin egen omöjlighet. Politikerna och staten kan inte veta allt som krävs för att skapa ett rättvist och behovsanpassat samhälle. Den kunskapen finns någon annanstans än i regeringskansliet.

I samma utsträckning har debatten om kvotering handlat om politikens förmåga att rätta till orättvisor och styra marknaden i önskad riktning. Man utgår från en tydlig uppfattning att politiker vet hur företag bör styras och eftersom marknaden själv inte har insett detta krävs politiska åtgärder.

I det norska fallet var det förbluffande att se hur borgerliga politiker argumenterade i en fråga som egentligen tillhör vänstern. Medan vänsterns huvudargumentation hela tiden var demokrati- och maktfrågan, talade delar av regeringens och näringslivets kvoteringsanhängare om kvotering som en rent ekonomisk fråga. Det lönar sig med könskvotering, var mantra.

Efter ett flertal konferenser om kvinnorepresentation och mängder av tidningsartiklar i ämnet, framträdde en något märklig bild av politikernas självpåtagna roll som närings-

livskonsulter. Hur är det möjligt att så gott som alla norska stortingsrepresentanter för det första är genuint och djupt upptagna av hur norskt näringsliv ska gå med vinst, för det andra plötsligt är rörande eniga i analysen av hur vinsten skapas?

Formen håller inte

I Norge har lagen också kritiserats för att den, enligt somliga jurister, är svår att tillämpa. Otydlig lagstiftning är ett tecken på att reformen inte har varit alldeles tydligt formulerad. Jämställdhetsminister Laila Dåvøy har kritiserat näringslivet för dess tröghet vad gäller kvinnor i styrelserna, men frågan är om inte samma kritik kan riktas mot jämställdhetsministern själv. Eftersom lagen, enligt henne, varit planerad i tio år är det förbluffande att den inte är mer genomtänkt än den är i sin nuvarande form.

I och med kritiken av lagens utformning finns det anledning att ställa frågor om själva processen fram till lagstiftning. Då kvoteringslagen fogats till aktiebolagslagen är det av högsta vikt att den också enkelt går att förena med övrig lagtext. En jurist på Handelshögskolan (BI), Anne Cathrine Sundbye, skriver om lagen i *Nordisk Tidskrift for Selskabsret*. Enligt artikeln är lagen bristfälligt utformad:

Lagen klarar inte att ta ställning till en rad, centrala frågor, och är därmed relativt svag, lagtekniskt sett. Lagen är tekniskt så svag att man kan fråga sig om regeringen över huvud taget har tänkt sig att den någon gång ska träda i kraft.

Professor Tore Bråthen, försteamanuens Kristin Normann och advokat Knut Brundtland är alla kritiska till lagen och uttalar sig skeptiskt i en artikel i *Dagens Næringsliv* den 25 maj 2005. Kristin Normann menar att man helt missar intentionen med lagen.

Mitt intryck är att genom att begränsa kvotering till aktiebolag när man upp till intentionen med lagändringen. Dessutom tillägger hon att det kan verka som om lagarbetet har gått lite för fort.

Man kan alltså ana en avvaktande skepsis hos många jurister både vad gäller själva lagstiftningsarbetet och lagens faktiska utfall.

Vi kan aldrig avveckla en orättvisa genom att införa en ny

Kvotering kan definieras som ett system där ett antal platser reserveras för en viss grupp. Utgångspunkten är ofta ett intresse för statistiskt fastställda olikheter samt att man alltid identifierar gruppen som den primära enheten. Ofta leder detta synsätt till nya, icke avsedda, problem.

För det första kan gruppen identifieras på olika grunder. När det gäller könskvotering är definitionen knappast ett problem, men kan så vara när exempelvis den heterogena gruppen ”invandrare” ska ringas in. Här uppstår ofta problem som leder till orättvisa och orimliga gränsdragningar.

Vad en invandrare faktiskt är låter sig knappast definieras. Var drar vi gränsen för vem som är norsk eller svensk nog? Är en invandrare alltid mörkhårig och har ett annorlunda efternamn?

I ett uppmärksammat fall i Uppsala hade den juridiska fakulteten på universitetet infört kvotering med syfte att öka andelen invandrare på juristutbildningen. Problem uppstod redan när gruppen, som skulle särbehandlas, skulle definieras. Vem är tillräckligt mycket invandrare för att komma i fråga? Fakultetsstyrelsen beslutade att öronmärka ett antal platser för sökande med båda föräldrarna utlandsfödda.

Ett sådant system leder till att studenter med en förälder från exempelvis Somalia måste ge sin utbildningsplats till någon med lägre betyg men med båda föräldrarna från exempelvis USA. Orättvisorna uppmärksammades mycket riktigt och Centrum för rättvisa drev och vann rättssaken och den juridiska fakulteten framtogs rätten att kvotera vissa studentgrupper.

I Uppsalafallet var det främsta argumentet mot kvotering att det är djupt orättvist. När en grupp kvoteras och ges förtur finns det alltid en annan grupp som fräntas sin rätt att prövas rättvist. Vi kan aldrig avveckla en orättvisa genom att införa en ny.

För det andra kan själva kvoteringsproceduren se olika ut. Man kan fastställa ett antal kriterier som måste uppfyllas för att en person ska ha tillgång till en position. Den som någon gång sysslat med partipolitik vet att det inom partier ofta förekommer en osynlig kvoteringsprocess som avgör vilka representanter partiet väljer att befordra. Alla får exempelvis inte komma från Stockholm och det är viktigt att hela landet är representerat. Såväl kommunalpolitiskt aktiva som landstingspolitiker bör också finnas med. Varje valberedning har att förhålla sig till ett parti som kräver att olika grupper representeras centralt. Med detta som bakgrund blir frågan om kvinnokvotering än

mer komplicerad eftersom kön därmed inte är den första kvoteringsvariabeln inom partipolitiken.

De som argumenterar för en stadgeförordnad könskvotering brukar peka på att ovan nämnda kvoteringsystem redan existerar i partierna och att könskvotering därför är en naturlig följd av detta.

I det aktuella fallet med 40 procent kvinnliga styrelseledamöter i norska aktieföretag har kriteriet dock endast varit kön. I praktiken ställs naturligtvis också en rad andra krav för att en person ska vara aktuell som styrelseledamot, men den positiva särbehandlingen sorterar fram kvinnor bland aktuella kandidater.

I diskussionen om kvotering ställs alltid frågan om inkvoterade personer har lägre kompetens än de som förbigås i kvoteringsprocessen. Förmodligen är frågan omöjlig att besvara, men den utgår från det faktum att vissa platser viks för de personer som under den ordinarie urvalsprocessen inte skulle ha ansetts kvalificerade. Vad detta i så fall beror på varierar. Det finns dock en uppenbar risk att kvotering har en stigmatiserande effekt på den grupp som ges förtur. Detta är ett återkommande argument hos de kvinnor som är skeptiska till kvotering. Vibeke Hammer Madsen, ledare för Handels- och servicenæringens Hovedorganisasjon i Norge, antydde detsamma i en intervju i Verdens Gang den 5 april 2001:

För att det kan uppfattas negativt av kvinnor, en känsla av att bli invald enbart på grund av kön. Det måste vara otroligt obehagligt.²

Tänk om någon tror att jag har kommit så här långt bara på grund av könskvotering. Om en sådan inställning blir en av lagens konsekvenser har kvotering gjort kvinnorna en björntjänst.

Huruvida de kvinnor som eventuellt kommer med i norska bolagsstyrelser tack vare 40-procentslagen, är mer eller mindre kvalificerade än de män som annars skulle ha tilldelats platserna, ska vi låta vara osagt. Personligen menar jag att de kvinnor som tar sig fram är mer än väl kvalificerade. Det finns inte för inte att kvinnor måste prestera bättre än män för att få samma chanser som de. Därmed inte sagt att kvotering är rätt väg att gå.

Från lika till olika rättigheter

Ambitionerna med kvotering sägs alltid vara de allra bästa. Man har identifierat en orättvisa och vill med politiken som verktyg vrida orättvisorna tillrätta genom att ändra det oacceptabla utfallet. Mindre justeringar i lagstiftning om jämställdhet kan tyckas harmlösa, men om vi menar att principer är viktiga för hur samhället ser ut blir slutsatsen att också små förändringar handlar om viktiga vägval. I samma ögonblick som ett samhälles politiker förespråkar positiv särbehandling överger man principen om lika rättigheter för alla.

I Kalifornien finns ett institut som i flera år arbetat med frågan om *affirmative action* (positiv särbehandling), det vill säga statliga åtgärder för att kvotera, ge särskilda grupper förtur, till vissa anställningar samt tilldela vissa grupper förmåner. American Civil Rights Institute³ (ACRI) stiftades 1997 av Ward Connerly, tidigare styrelsemedlem i University of California. Connerly är också välkänd för att ha varit med om att avskaffa etnisk kvotering vid universitetet.

Connerly och hans stiftelse menar framför allt att kvotering leder till diskriminering. Affirmative action är ett typiskt exempel på politiska tilltag som resulterar i just det man inledningsvis ville motverka. Ambitionen att rätta till orättvisor resulterar i att nya orättvisor och diskriminering uppstår. På ACRI:s hemsida⁴ citeras John F Kennedy:

Race has no place in American life or law.

Citatet används flitigt eftersom det poängterar att lagen är avgörande också för vilka värderingar som gäller för det verkliga livet. Finns det särskild lagstiftning om raser betyder det också att rastillhörighet är en avgörande faktor för vilken livskvalitet medborgaren kan uppnå. Enligt Connerly är kvotering rasism.

Under en konferens i Las Vegas, USA, i maj 2005 utvecklade Connerly sina teorier om varför kvotering och liknande politik är felaktig och moraliskt oförsvarlig:

Genom att göra skillnad på individer mot bakgrund av deras etnicitet, säger man indirekt att somliga är mindre ämnade att studera på grund av sin etnicitet, samt att de just därför behöver särbehandling.⁵

Den 28 augusti är det 43 år sedan Martin Luther King höll sitt berömda och hedervärda "I have a dream"-tal i Washington DC. Hans kamp ledde till att politik som behandlade människor olika beroende på deras hudfärg, ersattes med politik som inte gjorde skillnad mellan svart och vit. Luther Kings berömda önskan om ett samhälle som bedömde hans barn efter deras karaktär och inte efter färgen på deras hud, var central för hela Civil Rights Movement.

Från 1970-talet förändrades såväl retorik som innehåll i den civilrättsliga rörelsen i USA. Från att ha förespråkat lika rättigheter talade man nu uteslutande om särskilda rättigheter, om positiv särbehandling. ”Att bortse från ras och kön är rasistiskt och sexistiskt.”⁶, som Jesse Jackson kom att uttrycka saken 1995.

Diskussionerna mellan dem som förespråkar lika rättigheter och dem som hellre ser olika rättigheter – som positiv särbehandling – har i USA blivit en tydlig vattendelare. I jämförelse med den debatten var den norska diskussionen tom på frågeställningar om principfrågor. Procenttal och sanktionsformer diskuterades betydligt livligare än frågan om skillnaden mellan lika rättigheter och positiv särbehandling.

Argumentationens virrvarr

I diskussionen om kvotering finns det ett antal, ständigt återkommande, argument som bör analyseras. Det är viktigt eftersom någon grundläggande principdiskussion sällan kommer till uttryck.

Genom att skärskåda argumentationen kan vi finna vilka olika grupper som etablerats utifrån kvoteringsdebattens kölvatten. När höger och vänster delar sida är det alltid viktigt att analysera den argumentation som förenat dem. Kanske har det inte alls handlat om jämlikhet mellan könen utan om politikernas vilja att intervensera i näringslivet?

Argumentationsanalysen kan ge ett svar på frågan om vad som egentligen diskuteras. På ytan verkar allt handla om kvinnsyn och rättvisa, men vid en analys framkommer dock helt andra konfliktpunkter. Motsättningen mellan å ena sidan statlig styrning av marknaden och å andra sidan äganderätt och näringsfrihet är uppenbar. Synen på rättvisa och individens rättigheter är också ett underliggande tema som utvecklas nedan.

De som hävdar behovet av könskvotering pekar på en negativ kvinnsyn som orsak till den sneda representationen. Nog kan många av oss enas i uppfattningen att synen på kvinnan som individ ofta saknas, därmed inte sagt att kvotering är av godo eller, för den delen, att kvotering förändrar attityder. Det är skillnad mellan att förändra statistik och att förändra värderingar.

Kvoteringsfrågan är högintressant eftersom den tvingar oss att ställa olika principer i relation till varandra. Vi tvingas ta ställning i en fråga som inte är uppenbar vid en första anblick. Å ena sidan ställs vi inför berättelser och statistik som visar uppenbara skillnader i mäns och kvinnors närvaro i näringslivets ledning. De flesta reagerar naturligtvis med förundran och ifrågasätter med rätta varför det bara är kostymer i styrelserummen. Å andra sidan måste vi ta ställning till om detta är ett problem som legitimerar att vi åsidosätter principer som i andra fall är vägledande i vårt samhälle, som exempelvis lika rättigheter.

Det är först när frågeställningar som dessa uppstår som politik blir svårt – och riktigt intressant.

Kvinnosyn

I grunden finns det ett gemensamt drag i chauvinism och kvoteringsivrarens kvinnosyn. Kvinnan ses som en kollektiv varelse och som del av en homogen grupp. Medan chauvinister menar att kvinnor av biologiska skäl är sämre ämnade än män att uppbära ett styrelsevär, menar många kvoteringsförespråkare att kvinnors olikhet gör att de absolut behövs i ledningar och styrelser. Synen på kvinnan som något udda och annorlunda är gemensam för dem båda, även om resonemang och slutsatser skiljer sig åt.

Det finns en ohelig allians mellan dem som ser kvinnan som det svaga könet och sårtsfeminister⁷ som ser kvinnor och män som väsensskilda. De menar att kvinnan är så annorlunda att hon behöver särskilda regler för att ta sig fram. Lika rättigheter är inte tillräckligt.

Särarts- och likhetsfeminism

Tidigare i texten har, vid ett par tillfällen, särartsfeminismen nämnts. De som beskriver kvinnor och män som skilda väsen med betydande olikheter tenderar att också kräva olika villkor. Eftersom vi har olika biologiska förutsättningar krävs olika rättigheter.

I frågan om kvotering och positiv särbehandling lyfts mycket ofta kvinnans ”goda” egenskaper fram.

Den företagsledare finns inte som inte har framhållit det kvinnliga som något oerhört värdefullt och vinstgivande för företaget. När frågan ställs om varför kvotering är nödvändigt svarar dess förespråkare antingen att det är en rättvisefråga, eller att företagen behöver det kvinnliga perspektivet i sina styrelser för att prestera bättre.

Den särartsfeministiska riktningen omhuldar synen på människan som färdig. Önskan om förändring är bortkastad eftersom det är skillnaderna oss emellan som också gett oss olika möjligheter. Av naturen givna skillnader ger också ett samhälle anpassat efter våra olikheter.

Likhetsfeminister betonar i stället likheterna mellan könen. Utöver fortplantningens rent biologiska skillnader menar likhetsfeminister att det finns större olikheter mellan individer än mellan grupperna män och kvinnor. Eftersom vi är lika ska vi också ha lika rättigheter. Denna skola framhäver också resonemang om social fostran. Det sociala könet är inte det biologiska utan utgör de könsroller vi fostras in i. Ett klassiskt exempel för att tydliggöra detta är att hänvisa till avdelningarna för barnkläder, där flickor kläs till prinsessor och pojkar kläs till Superman. John Stuart Mill skrev också om detta:

” All women are brought up from the very earliest years in the belief that their ideal of character is the very opposite to that of men; not self-will, and government by self-control, but submission, and yielding to the control of other.”⁸

Resonemanget om det sociala könet är i högsta grad intressant och användbart i fråga om andelen kvinnor på olika positioner i samhället. Den som söker en förklaring till att så få kvinnor sitter i företagens styrelser kan inte nöja sig med svaret att män stänger kvinnor ute. Svaret på frågan ligger sannolikt djupare än så. De roller vi fostras in i är komplexa och har formats under mycket lång tid. Att förändra attityder tar tid.

Såväl feminist- som kvoteringsdebatten handlar ytterst om grundläggande principer och värderingar. När diskussionen blir platt och innehållslös beror det ofta på att debattörerna saknar förmåga att lyfta blicken och diskutera det bakomliggande synsätt som leder till ställningstagande för och emot. Låt oss se lite närmare på vilka värderingskonflikter som egentligen ligger till grund för att vi drar så olika slutsatser om kvotering.

Rättviseargument

Rättvisebegreppet är sällan diskuterat som sådant och under senare decennier har vänstern haft monopol på definitionen. Ett av de vanligaste kvoteringsargumenten, framför allt hos vänstern, handlar om rättvisa. Det handlar om synen på makt och demokrati och hur makten kan distribueras rättvist. I en god demokrati, menar man, delas makten mellan olika grupper och detta är att definiera som rättvisa.

Såväl ordval som definition är vänsterns egen och rättvisebegreppet är därmed värt att syna. Norska Socialistisk Venstrepartis Inga Marte Thorkildsen motiverar på partiets hemsida varför kvotering är riktigt:

SV menar att lönsamhetsargumentet är skrämmande. Det utgår från premissen att jämställdhet inte är demokratiskt viktigt. När jämställdhet kommer att handla om bottenline och överskott, ja, då har vi faktiskt förlorat. Då handlar det inte längre om rättigheter, då är jämlikhet inte längre en rättvisefråga, utan en konkurrensstrategi – och konkurrensstrategier kan fort ändra sig. Kan vi leva med det? Jag menar att svaret är nej. Jämställdhet handlar om rättvisa och om att dela på makten, inte om lönsamhet eller konkurrensfördelar.⁹

Det framgår att SV inte vill se kvoteringsfrågan som något annat än en fråga om rättvis fördelning av makt. Rättviseargumentet förekom också ofta hos norska borgerliga politiker. Laila Dávøy, Kristelig Folkeparti, beskriver exempelvis den låga andelen kvinnor i styrelser som ett demokratiskt problem, i Aftenposten den 8 mars 2005:

Det är ett demokratiskt problem att halvparten av den vuxna befolkningen är exkluderad från stora delar av samhället där viktiga beslut fattas.¹⁰

Någon enkel och gemensam uppfattning om vad rättvisa egentligen är finns dock inte och sällan, eller aldrig, diskuteras denna grundläggande fråga; varken i norsk eller svensk politisk debatt. Statsvetare och filosofer har dock ivrigt diskuterat frågan och nedan följer en kort sammanfattning av tre av några välkända rättviseteoretikers resonemang. Robert Nozick och John Rawls är välkända för varje statsvetarstudent och deras olika syn på hur ett rättvist samhälle bör organiseras har delat såväl statsvetare som politiker i olika läger.

Låt mig dock börja med Thomas Sowell, professor vid Stanford University. Sowell är inte lika välkänd som Nozick och Rawls, men är i högsta grad intressant i samband med kvoteringsdebatten. Han har själv en uttalat negativ syn på kvotering och positiv särbehandling och utgår ofta från rättvisebegreppet när han diskuterar frågan.

Jakten på total rättvisa

Thomas Sowell behandlar rättvisebegreppet i sin bok *Jakten på total rättvisa* (*The quest for cosmic justice*). Sowell menar att dagens debatt om rättvisa handlar om krav på total rättvisa, det vill säga något annat än lika rättigheter. Sowell särskiljer mellan traditionell rättvisa och total rättvisa. Den traditionella är enkelt uttryckt ett samhällssystem där alla individer har samma rättigheter och möjligheter. Den totala rättvisan förutsätter ett helt annat system där också utfallet ska styras politiskt så att likhet uppstår.

*Total rättvisa är inte enbart en högre grad av traditionell rättvisa, utan det är ett i grunden annorlunda koncept. Enligt ett traditionellt synsätt är rättvisa eller orättvisa karakteristiskt för en process (...) Kort sagt handlar traditionell rättvisa snarare om opartiska processer än om resultat eller utsikter.*¹¹

Ett tillstånd med lika utfall kallar Sowell för social rättvisa. Individuella olikheter och förutsättningar ska via politiska åtgärder kompenseras för att uppnå lika utfall. Detta kan exempelvis handla om en ekonomisk situation eller utbildningsnivå. Också ett system som det norska, där politikerna ålägger företagsledningar att i sina styrelser skapa utfallet 40 procent kvinnor, är ett utslag av social rättvisa.

*Faktum är att regler och normer som är likformigt applicerbara på alla och envar ofta medvetet åsidosätts i jakten på "social rättvisa".*¹²

John Rawls är en av de mest inflytelserika inom politisk teori och har formulerat en mycket central definition av rättvisa. Han talar i sin bok *A theory of justice* om skillnaden mellan formell jämlikhet och sann rättvisa. Den formella rättvisan är densamma som Sowells traditionella rättvisa, lika rättigheter. Rawls så kallade sanna rättvisa är nära besläktad med den ovan nämnda totala rättvisan.

Enligt Rawls kan lika rättigheter aldrig vara tillräckligt för att skapa sann rättvisa. De som har mindre resurser, såväl ekonomiskt som biologiskt, måste kompenseras för att rättvisa ska vara möjlig. I en välkänd passage i *A theory of justice* beskriver Rawls hur den optimala staten borde organiseras. Var och en skulle, som i ett förhistoriskt stadium, placeras bakom "en slöja av okunnighet" och därifrån säga vilka samhällsprinciper som vore rättvisa. Poängen är att ingen ska veta sitt eget öde. Utmaningen är att välja lägsta acceptabla nivå av rättvisa så att alla blev nöjda, oavsett lott i livet.

Tankemodellen är spännande och påminner om konsten att rättvist fördela den sista tårbiten mellan två syskon, den ena delar och den andra väljer. För en liberal är det däremot omöjligt att dra samma slutsatser som Rawls gör. Han menar att det enda rimliga resultatet efter en sådan process skulle vara en form av evig kompensation. Är du född av fattiga föräldrar ska staten kompensera dig så att du når samma eko-

nomiska status som varje annan unge. Den kritiska frågan om hur olika begåvningar kompenseras eller fördelas är dock besvärlig att besvara, också för Rawls.

Robert Nozick är John Rawls motpart och beskriver i sin *Anarchy, state and utopia* (*Anarki, stat och utopi*, översatt av Timbro) en helt annan rättvisesyn. Hans utgångspunkt är att människan, individen, har rättigheter, inte gruppen. Därmed ser han en motsättning mellan gruppen och individen liksom mellan den enskilda medborgarens intresse och olika intressegrupper. Den distribuerade rättvisa som Rawls önskar är enligt Nozick djupt orättvis eftersom den inte ger alla människor lika rättigheter.

I stället utgår han från John Lockes resonemang om naturliga rättigheter. Människan har i sin egenskap av att vara människa ett antal okränkbara rättigheter, varav den viktigaste är rätten att äga det hon producerar.

Nozick kritiserar vidare Rawls teori genom att beskriva den som ett system där alla tillgångar, exempelvis begåvning eller förmögenhet, anses kunna samlas in i en stor säck och därefter rättvist distribueras ut till folket. Liksom Sowell är Nozick starkt kritisk till inställningen att total rättvisa kan konstrueras genom att staten manipulerar resultaten av människors fria val. Rättvisa är inget färdigt historiskt resultat utan en process där rättigheterna är lika för alla.

Skillnaden mellan å ena sidan Rawls och å andra sidan Nozick och Sowell återfinns också i den norska kvoteringsdebatten. När debattörer framhåller att kvotering handlar om rättvisa är det den Rawlskt distribuerade makten man avser.

I förlängningen leder Rawls resonemang till att inflytande och positioner inte ses som resultatet av individens egna ansträngningar utan som något endast staten kan fördela på ett korrekt sätt. Processen är ointressant, medan resultatet är avgörande. Frågan om det är en process eller ett statiskt tillstånd är hela tiden underliggande men den debatteras nära nog aldrig.

Bland dem som i norsk debatt kritiserat kvoteringspolitiken är Sowell och Nozicks argumentation tyvärr sällsynt. Den främsta kritiken mot kvotering rör äganderätt och näringsfrihet. Detta är förståeligt eftersom könskvotering till bolagsstyrelser i högsta grad handlar om näringspolitik, varför argumentationen också kommit att handla om detta. Det faktum att kvoteringsdebatten saknat principiella dimensioner är således såväl kritikernas som förespråkarnas ansvar. Det verkar över huvud taget ha varit svårt att lyfta diskussionen till en högre idénivå. Eller saknas helt enkelt intresse?

Den underliggande och principiella frågeställningen är dock lika fullt central för att vi ska ha en chans att hitta rätt politiskt. Som Thomas Sowell mycket riktigt påpekar, är det:

...av största vikt att man inser att (...) olika visioner leder till radikalt olika praktisk politik. (SIDHÄNV)

Skillnaden mellan Nozicks och Sowells processororienterade rättvisa och Rawls distributiva rättvisa utgör den principiella skillnaden som också återfanns i den norska kvoteringsdebatten. Problemet har varit att denna underliggande frågeställning sällan eller aldrig utvecklats.

Kunskapen är decentraliserad

Det finns ytterligare uppenbara problem med den totala rättvisan. Friedrich Hayek har klargjort varför det är omöjligt att uppnå ett tillstånd där utfall kompenseras och styrs centralt.

Hayeks tes att all kunskap är decentraliserad förklarar också på ett enkelt sätt varför den totala rättvisan är ouppnåelig i ett fritt samhälle. För att säkerställa total rättvisa måste politiker ha absolut kunskap om individers situation och vilken kompensation som är nödvändig för att likställa utfallet, och därmed skipa rättvisa. Då kunskapen alltid kommer att vara decentraliserad – finnas hos individen och inte hos den centrala makten – blir det omöjligt för politiker att ständigt veta allas ”bästa”.

Om vi talar med Hayek är det rimligt att ifrågasätta könskvotering med utgångspunkt från ytterligare en aspekt. Vet vi verkligen att statligt sanktionerad kvotering avhjälpes de skillnader i möjligheter som män och kvinnor upplever? Kan vi verkligen förutse vilket utfall kvotering kommer att få? Det finns aldrig någon garanti för att politikernas avsikter också blir resultatet av deras favoritregleringar. Detta uttrycks elegant av Thomas Sowell:

De som jagar efter total rättvisa har haft en tendens att anta att konsekvenserna skulle bli de önskade – det vill säga, att de människor som utsätts för myndighetsstyrning skulle bete sig som pjäser på ett schackbräde, som kan flyttas hit och dit som inslag i en storslagen plan, utan hänsyn till deras egna reaktioner. Men både de tilltänkta understödstagarna och de på vilka kostnaderna för åtgärderna skulle falla har ofta reagerat på sätt som den totala rättvisans förespråkare inte tänkt sig.¹³

Om vi menar att den traditionella rättvisan, rätt till lika villkor, är den moraliskt och politiskt mest försvarbara formen för ett rättfärdigt samhällssystem, infinner sig dock en uppenbar motfråga: Vad innebär lika villkor och möjligheter? Kan man verkligen säga att män och kvinnor per definition har samma möjligheter att i dag uppnå exempelvis ett styrelseuppdrag? Sowell skulle förmodligen förstå frågan, men påpeka att dessa ojämlika möjligheter bara kan förbättras genom personligt engagemang och privata initiativ.

Blir allt verkligen bättre med kvinnor?

Ett lika vanligt argument som rättviseaspekten är det något spekulativa påståendet om ökad effektivitet med fler kvinnor i näringslivets styrelser. Kvotering som ger fler kvinnor i företagsstyrelser sägs vara den säkra vägen till ekonomisk tillväxt. Företagen skulle, menar man, gå bättre och ge mer vinst om kvinnor tog plats vid styrelsebordet.

Eftersom varken marknad, aktieägare eller företagsledning har insett vilken strategi som är mest lönsam måste politiker rycka in och rädda företagets intressen genom kvinnokvotering. Så lyder argumentationen.

Medan rättviseargumentet är vanligast hos vänstern är effektivitetsargumentet högerens och näringslivets. Det verkar vara lättare för borgerliga politiker att motivera ett statligt ingrepp i näringsfriheten om man hävdar att detta faktiskt är i företagets intresse. På så sätt kan man försvara interventionistisk politik och ändå framstå som företagervänlig.

Kristelig Folkeparti är förvisso inte något parti som skyr statlig styrning av näringslivet, men lagen om kvotering och hotet om företagsupplösning är ett extremt ingrepp i norsk näringsfrihet. När ambitionen upplevs som genomgående god – vem vill inte se fler kvinnor i ledande positioner i samhället? – är risken uppenbar att den faktiska politiken varken ifrågasätts eller granskas. Ändamålet helgar helt och hållet medlen. Från Kristelig Folkepartis handlingsprogram 05-09 (<www.krf.no>):

Ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv behöver ledningar med mångfald för att klara alla de utmaningar det möter. Många av de män som sitter i styrelser har liknande bakgrund. Det finns få kvinnor i ledande positioner inom såväl näringsliv som offentlig verksamhet, och kvinnoandelen i bolagsstyrelser är för låg.

Därpå följer krav på minst 40 procent av båda könen i företagsstyrelser. På hemsidan till Laila Dāvøys Barn- och familjdepartement <<http://odin.dep.no/bld>> motiverades lagen om 40 procent med både rättvise- och effektivitetsargumentet:

För att stärka kvinnors ställning i näringslivet har Stortinget stiftat en lag om minst 40 procent kvinnorepresentation i styrelserna till alla offentligt ägda företag och alla privata allmänna aktiesällskap. Lagen innebär ökad jämlikhet och demokrati, och en stärkt ledning i näringslivet och därmed av företagets konkurrenskraft.

Det relativt vanliga effektivitetsargumentet skulle förvisso kunna tilltala också kvoteringslagens motståndare. Många pekar på behovet av differentierade styrelser och mångfald för att stärka norskt näringsliv. Dock sker inte detta nödvändigtvis enbart genom kvotering. Om marknaden, som liberala ekonomer hävdar, är rationell och möter de behov som finns, kommer näringslivet snart att ha ledningar som tillför mångfald. När marknaden faller sin dom brukar företagen snabbt anpassa sig därefter.

De som använder effektivitetsargumentet utgår från en särartsfeministisk syn. Mer eller mindre medvetet identifieras kvinnan som väsensskild från mannen och därav följer hennes kompletterande världssyn som alltså kan öka företagets vinstmarginaler. ”Kön bestämmer inte allt, men ofta tänker kvinnor annorlunda än män.”¹⁴ menar exempelvis Jan-Erik Karlsson, chef i CapGemini i Norge. Han tror dock inte på kvotering som en bra form för ökad kvinnoandel i styrelser men är alltså av den mening att kvinnor är viktiga i ledningen för att de tillför något eget.

Också en likhetsfeminist ser skillnader i mäns och kvinnors sätt att agera men hänför dessa till social fostran. Till skillnad från en särartsfeminist menar likhetsfeministen att attityder och ideal spelar roll för hur män och kvinnor betar sig. Detta leder också till att förändring är möjlig och att attityder är viktigare än statistik.

Vikten av förebilder

Ett inte fullt så vanligt argument för kvotering handlar om vikten av förebilder. Med kvinnor på positioner som traditionellt har innehafts av män kommer synen på ämbetet också att förändras. Förhoppningen är att vi ska få ett samhälle där positioner, yrken och ämbeten är könsneutrala. Det vill säga att varje position i samhället i lika hög grad kommer att appellera till kvinnor som till män. Då heter det inte längre läkare respektive kvinnlig läkare, eller präst respektive kvinnlig präst.

Detta är något annat än att tala om att varje ämbete ska innehas av lika många män som kvinnor för att det är mest rättvist. Förebilder handlar mindre om statistik än om normer och ideal. Den som talar om vikten av förebilder menar för det första att våra ideal är viktiga och för det andra att de påverkas av andra individer och av de förebilder vi har.

Av detta resonemang följer också att de ämbeten och yrkesroller som av tradition har kopplats till det ena eller andra könet alls inte har med kvinnors och mäns fallenhet att göra. Många menar att vårdpersonal nästan alltid är kvinnlig eftersom kvinnor är mer vårdande än män. Bilmekaniker är däremot så gott som alltid manliga eftersom män är det förment tekniska könet. För en likhetsfeminist ligger förklaringen till uppdelningen mellan manliga och kvinnliga branscher allra främst på social fostran. Vi har lärt oss att en doktor är en man och en sjuksköterska är en kvinna för att vi nästan alltid har mött det. Det har däremot ingenting med det biologiska könet att göra.

Förebildsargumentet är främst ett argument som används av likhetsfeminister eftersom de understryker socialiseringens roll när män och kvinnor väljer yrke och planerar livet. Statistiken blir mindre intressant när diskussionen handlar om förebilder och idén är att strukturer kan förändras naturligt om ideal och goda exempel ändras.

Trots att de som framhåller vikten av förebilder inte nödvändigtvis gillar kvotering, finns det kvoteringsanhängare som också stöder sig på detta argument.

Den exakta representationen

Inte långt ifrån den särartsfeministiska synen på kvinnan ligger synen på representativitet som en spegelbild av samhället. När ett lands invånare exempelvis består av en viss andel kvinnor och utlandsfödda kräver denna argumentation att landet också styrs av en församling med samma proportioner. Krav om fler kvoteringsgrupper har förekommit i samhällsdebatten under senare år, men idén om representation grundad på intressegrupper och olika kollektiv är inte ny.

En stor del av dem som förespråkar kvotering argumenterar samtidigt för denna, mycket speciella form av representation. När kvotering till politiska församlingar diskuteras framhålls från detta håll behovet av att representationen exakt ska spegla samhället vad gäller gruppstillhörighet och särintressen. Ett vanligt svar på frågan om varför exempelvis Riksdagen bör bestå av hälften kvinnor är att landets lagstiftande organ bör spegla könsfördelningen i befolkningen. Kravet på fler invandrare i styrande församlingar följer samma tankegång: Makten blir legitim först när befolkningens alla grupper representeras.

Det är alltid viktigt att i resonemangsform dra konsekvenser av synsätt och politiska ambitioner. Vad innebär egentligen uppfattningen att Riksdagen bör spegla samhällets könsbalans? Ambitionen att grupper ska representeras härstammar från korporativismen, som innebär att samhället organiseras efter branscher. Varje bransch har en styrelse som representerar medlemmarna gentemot andra grupper i staten. De medborgerliga rättigheterna är inte personliga utan direkt knutna till den yrkeskategori man tillhör.

Argumentet att ett lands könsbalans ska synas i ledningen är helt klart korporativistiskt. I den korporativa staten representeras varken individer eller åsikter, utan grupper och intressen. Den som menar att kvinnor är en homogen grupp, med unika intressen som skiljer sig från den övriga befolkningens, och därför vill se en proportionerlig representation, skulle gilla den korporativa staten som modell.

I den skandinaviska samhällsdebatten förekommer det kritiker som menar att det finns alltför stora inslag av korporativism i den samhällsmodell som Sverige och Norge har valt. De starka intressegrupper som fackföreningarna utgör i båda länderna är tydliga tecken på detta. Olle Sahlström, före detta LO-ombudsman, har öppet diskuterat socialdemokratins kluvenhet i maktfrågan:

Mindre uppmärksammas är dock partiets två olika syner på demokrati: den ena är korporativ och representativ, den andra är individualistisk och för en mer direkt form av inflytande. Minsta enhet i den förstnämnda är korporationen. Minsta enhet i den andra individen. Enligt den korporativa synen frågar arbetarekommunen efter vilka du representerar. Enligt den andra frågar den efter din åsikt.¹⁵

Rättighetsbasen i ett korporativt samhälle är inte individuell och i grunden handlar detta, som Olle Sahlström skriver, om synen på demokrati. Det vi anser vara en självklarhet i dag, en medborgare en röst, är alls inte centralt i en korporativ stat. Där är i stället rättigheter något du erhåller som del av en grupp. De individuella rättigheterna är underordnade gruppens, liksom medborgaren är underordnad kollektivet.

Ur ett liberalt perspektiv är ett sådant system ohållbart. Med individen som utgångspunkt är det omöjligt att acceptera ett samhällssystem där grupper hela tiden identifieras som den viktigaste enheten.

I ett system där individen försvinner blir majoritetens eller den styrande gruppens intresse alltid viktigare än den enskilda människan. Mänskliga och medborgerliga rättigheter måste vara individuella medan grupptillhörighet är något vi själva väljer, som exempelvis familjen.

När höger och vänster delar lag

Nya skiljelinjer i politiken kan alltid tolkas på flera sätt. Somliga debattörer menar att höger–vänsterskalan blir allt mindre relevant och att skiljelinjen snarare går mellan liberaler och protektionister. Ett exempel på detta är frihandelsfrågan där höger och vänster utgör en ohelig allians i viljan att skydda nationella respektive gruppintressen.

Kvoteringsdebatten har i Norge avslöjat ett märkligt politiskt landskap. Debattörerna har inte följt de traditionella linjerna och så gott som hela det politiska etablissemanget var överens om själva grundpremisen, att det ska vara fler kvinnor i näringslivets styrelser och att detta ska åstadkommas med lagstiftning. Detta har per definition varit gott och upphöjts till en gemensam målsättning. Den nära nog totala konsensus som uppstått kring frågan är problematisk. Demokrati lever av motsättning och konflikt. Finns det inte fler synsätt och olika politiska inriktningar i ett samhälle, har inte demokratin en chans.

Eftersom den norska kvoteringslagen initierades och stiftades av en borgerlig regering förlorade vänstern tidigt initiativet i frågan. Detta har gjort att debatten främst har förts mellan personer i borgerligheten och inom näringslivet som varit för kvoteringslagen och dem som på samma sida varit emot den. Norska arbetsgivarna, NHO, har varit negativa till själva lagen, men arbetat för att främja en jämnare könsfördelning inom sina medlemsföretag, genom olika utbildningar.

LO och övriga vänstern har därmed legat lågt i debatten. Motståndaren har varit mindre tydlig än vanligt och LO har funnit sig stå sida vid sida med statsråd från Kristelig Folkeparti, och någon gång till och med en högerman.

I sammanhanget har det varit intressant att jämföra med Sverige och vår debatt om elitfeminism. De som argumenterar mot en elitfeminism menar att feminismens ställning i svensk politisk debatt i dag är lika stark som marxismen var under 70-talet. Jämlikhet mellan könen har blivit det övergripande målet för all politik och de som ifrågasätter detta projekt anses oseriösa.

Också i den norska kvoteringsdebatten fanns ett gemensamt grundantagande för hela det politiska spektret. Hälften kvinnor i bolagsstyrelser är ett sådant gemensamt och överordnat mål. Åsikterna skiljer sig nästan bara i fråga hur man uppnår detta på bästa sätt.

Medieröster om kvotering

Alla som är intresserade av samhällsdebatt vet att ett återkommande inslag är frågan om mediernas roll och samspelet mellan politik och medier. Många menar att medierna utgör den tredje statsmakten och att journalister ibland glömmer vilket ansvar detta innebär. Förmodligen är det omöjligt att ge ett generellt svar på hur stor makt medierna har jämfört med politiskt förtroendevalda, men båda grupperna är uppenbart beroende av varandra. Man lever i symbios och det är för den oerfarna en svår konst att förstå att använda sig av spelet.

Också kvoteringsdebatten har påverkats av hur medierna valt att rapportera om och vinkla inläggen. I den moderna politiska debatten är mediernas intresse en förutsättning för att politiker och opinionsbildare över huvud taget ska nå ut till väljarna. Därför är det intressant att se om de största norska tidningarna har tagit ställning för eller emot kvotering och hur det i så fall kommit till uttryck. Först och främst är det ledarsidornas roll att ta ställning och utveckla resonemang.

Aftenposten har som Norges främsta icke-socialistiska tidning på ledarplats tagit ställning för kvotering. Ledarskribent Kathrine Aspaas är retoriskt tydlig och använder främst rättviseargumentet, som nämns ovan. Enligt henne är kvotering en form av näringspolitik som är till för samhällets bästa, och huruvida näringslivet vinner på politiken eller ej är inte viktigt. Effektivitetsargumentet är alltså frånvarande i Aspaas motivering.

Här är det nödvändigt att reda ut en utbredd missuppfattning; att näringspolitik är till för näringslivet. Som all annan politik är näringspolitik till för det gemensammas bästa. Den ska leda till kollektiva beslut som den enskilde inte vågar, eller klarar att, fatta själv.(29 maj 2005)

I samma artikel utvecklar Aspaas ett resonemang som går i riktning mot rättspositivism. Under devisen att demokratiskt fattade beslut per definition alltid är rätt menar Aspaas att om Stortinget stiftar en lag om kvotering så är det, helt enkelt, bara riktigt.

Om en majoritet i Stortinget menar att norskt näringsliv tjänar på ett större kvinnligt deltagande, så blir det så. Överförmynderi? Kanske, men knappast värre än att vi alla tvingas att betala en viss summa varje månad för att säkra alla barns skolgång, och vård när vi blir sjuka. Civilisation kallas det.

Detta är ett flagrant exempel på en tämligen underdånig maktsyn. Menar överheten att vi ska leva på ett visst sätt, så är det därmed riktigt – makt är rätt. Betyder detta att ingen lag och ingen bestämmelse kan anses felaktig eller omoralisk bara den har passerat Stortinget? Konsekvenserna av Aspaas resonemang blir att vi aldrig bör ifrågasätta makten; den har ju per definition rätt.

En annan av Norges morgontidningar, *Adresseavisen*, tar också ställning på ledarplats. En ledarskribent hävdar att principer blockerar utvecklingen mot ett jämlikt samhälle.

Men när principerna så totalt blockerar framstegen, måste principerna ge vika. Utan politiskt agerande finns det inget som tyder på att det blir särskilt många fler kvinnor i bolagens styrelser. Därför är de nya reglerna nödvändiga. Och till och med de mest reaktionära måste tillstå att det vore en stor fördel för hela samhället om vi klarar att mobilisera större del av all den outnyttjade kompetens som finns bland norska kvinnor. (28 april 2005)

Skribenten menar att principer måste frångås för att man ska nå övergripande och viktigare mål. Det råder nära nog total konsensus i uppfattningen att ökad kvinnoandel i företagsstyrelserna är ett mål som inte kan ifrågasättas. Även om det finns viktiga grundläggande principer, som äganderätt och näringsfrihet, måste dessa underställas jämställdhet som överordnat politiskt mål.

Aftenposten och *Adresseavisen* är två viktiga avsändare i den mediala debatten. De ståndpunkter man har valt att inta på ledarplats är röster i kvoteringsdebatten som förstärkt förespråkarnas ställning. På motsvarande sätt finns det medieröster som kritiserat kvoteringslagen. *Finansavisen*, *Dagens Näringsliv* och *Kapital* är tydligt kritiska till kvotering.

Dagbladets John Olav Egeland är, trots tidningens vänsterprofil, också negativ till kvotering och en intressant röst i debatten. Han menar att könskampen aldrig kan göras till den överordnade kampfrågan. Det finns, enligt honom, andra grupp motsättningar som är större och viktigare.

Men inom politiken finns också andra motsättningar: Klass, ålder, etnisk bakgrund, utbildningsnivå, centrum/periferi och liknande. Kvinnor som intressegrupp kan inte hävas över andra prioriteringar och motsättningar i samhället. Kvinnopolitik är inte per automatik den högsta formen av politik.

Resonemanget påminner om den så kallade renläriga vänsterns uppfattning att könskampen kan utgöra ett hot mot klasskampen. Klass mot klass, inte kön mot kön.

Bjørneboes överförmynderi

Ytterligare en röst i mediedebatten om kvotering har kommit till uttryck i *Morgenbladet* där sociologen Pål Veiden i sina krönikor ofta har återkommit till kvoteringsfrågan. Han vänder sig mot det överförmyndarskap som han menar att kvotering innebär, och jämför med tidigare års debatt om alkohol och utgår från den kända norska profilen Jens Bjørneboe¹⁷ i sitt resonemang:

För mer än 40 år sedan skrev Jens Bjørneboe sin berömda artikel om förmyndarmänniskan¹⁷. I synnerhet gick han till angrepp på all moralism kring alkohol. Sedan den gången har alkohol blivit odramatisk i de flesta hem, men antalet förmyndare har knappast sjunkit. Det senaste decenniet har de funnit sin nya sakfråga: politiken kring könstillhörighet. Det är en utbredd dogm att det finns en viktig konflikt mellan kvinna och man i dagens Norge. En sådan utgångspunkt leder till de mest underliga politiska fenomen, ett av dem är könskvotering.¹⁹

Vidare beskriver Veiden jämlikhetspolitiken som en överideologi. Det är samma fenomen som Susanna Popova kallar *elitfeminism*.²⁰

En gammal socialistisk dogm om den utbytbara arbetarklassen har ersatts av en ny dogm om den utbytbara kvinnan.

Pål Veiden gör också en intressant jämförelse med den ursprungliga arbetarrörelsens syn på den självständiga medborgaren och dagens socialdemokrati som gjort henne beroende av politikens goda vilja. Det liberala idéarv som fanns i den tidiga arbetarrörelsen fokuserade på lika rättigheter och på att arbete och duglighet skulle löna sig.

En gång var arbetarrörelsens målsättning att folk skulle bli självständiga. (...) Dessa målsättningar har man kastat över bord och våra könsförmyndare trivs med det.

Dagens socialdemokrati har inte mycket kvar av detta och kvotering är ett politiskt instrument man gärna använder. Parallellt med frågan om könskvotering har vänstern ivrat för kvotering inom utbildningssektorn, och det kommenterar Veiden så här:

Hänsyn till det kollektiva ska alltså väga tyngre än hänsynen till den enskilda människan. En flitig skolpojke på gymnasiet kan förbigås av en elev som inte är lika flitig, men som tillhör ett annat biologiskt kön. Det kallas jämlikhetspolitik, och visar hur långt de auktoritära tendenserna har smugit sig in i språket. Också partierna som fortfarande påstår sig representera arbetarrörelsen, ger – för att sätta det på sin spets – Lars från Grorud ännu mindre chans att utkonkurrera Trine, den lata borgarflickan från Ullern. Möjligheten att slå sig fram med betyg blir mindre, möjligheten att utnyttja en medfödd egenskap större.

Vänster och borgerlighet hand i hand

Hand i hand mot ett gemensamt och överordnat mål. Det är egentligen bara argumentationen som skiljer partierna åt. Høyre talar om kvotering som ett genialiskt drag för att stärka norskt näringsliv. Arbeiderpartiet pekar på vikten av maktbalans mellan könen. Kristelig Folkeparti håller med båda parter. Både makt och tillväxt är viktigt. Dåvarande statssekreterare i Barn- og Familiedepartementet Hans Olav Syversen (krf) på NHO-konferens den 4 mars 2005:

Jag ser ingen motsättning mellan demokratiargumentet och resurs- och lönsamhetsargumentet. För mig ligger principen om demokrati och människors lika värde som grund. Men vi måste dessutom använda alla resurser och talanger på alla områden i samhället. Och vi vet att talang, förmåga och kunskap är lika fördelat mellan kvinnor och män. I Danmark har man nyligen genomfört en studie om lönsamhet i företag med styrelser som består av både kvinnor och män. Eva Kjer Hansen, social- och jämlikhetsminister var entydig i sin slutsats om lönsamhet!

Kristelig Folkeparti har i denna fråga uppträtt som en förening av höger och vänster. Såväl höger- som vänsterargument används, och till skillnad från övriga partier avvisar Laila Dāvøy och Krf alla spekulationer om att sanktionsformen tvångsupplösning bör ändras.

Laila Dāvøy skriver i *Aftenposten*:

Många har valt att fokusera på att företag kan bli tvångsupplösta. Att fokusera på ”värsta tänkbara utfall” är en välkänd debatteknik genom alla års kamp för jämlikhet. Även i dag finns flera krav på styrelserna för att företaget ska godkännas: krav på arbetstagarrepresentation, på revisorer, på årsredovisning eller på styrelsemedlemmarnas bostadsort. Är det värre med sanktioner när man inte kan hitta en person av rätt kön än en med rätt bostadsort? Vad jag vet har heller inga bolag blivit upplösta på grund av styrelsekraven hittills.²¹

Argumentationen utgår från att 40 procent kvinnor i ASA-styrelser är ett lika rimligt och modest krav som övriga krav i aktieselskapsloven. Därefter drar Dāvøy slutsatsen att tvångsupplösning aldrig kommer att bli aktuellt eftersom aktieselskapsloven i sin nuvarande form allt som oftast åtföljs. Det är ett märkligt resonemang jämställdhetsministern för. Hon menar att eftersom dagens aktieselskapslov efterlevs kommer den att efterlevas också med tillägget om 40 procent kvinnor i styrelserna. Den uppenbara frågan blir hur hon kan veta det.

En intressant reflektion gällande Kristelig Folkepartis starka engagemang i frågan har dryftats i *Ukeavisen*:

I offentliga sammanhang är det riktigt att ha kvotering, eftersom man där ska representera samhället. Men en ägare måste ha rätt att själv bestämma hur han vill förvalta sin egendom och vem han vill ge fullmakt till. KrF menar att denna princip är viktig när det gäller kyrkor och organisationer. När det gäller privata ägare, har de i jämställdhetens namn blivit döva och blinda.²²

Magne Lerø, som skrivit artikeln som citatet är hämtat ur, har onekligen en poäng. Det civila samhället och den kyrkliga sfären är med all rätt ett område som KrF anser bör åtnjuta självständighet och autonomi. Det handlar om frivilliga sammanslutningar som bör formos och styras efter medlemmarnas och deltagarnas uppfattning. I en intervju med Laila Dāvøy den 15 juni i år frågade jag om jämställdhet borde tillämpas och regleras också i andra delar av samhället som exempelvis frivilliga organisationer och församlingar. Statsrådet svarade:

Jag tror att detta främst är ett problem inom näringslivet. Först handlade det om statliga företag och myndigheter. Därefter kom jämställdhetsdebatten till näringslivet. Men till den delen du frågar om tror jag inte att debatten har kommit än. Det är privat och jag tror inte att problemen är desamma där.

KrF anser emellertid inte att marknaden, den ekonomiska sfären, bör komma i åtnjutande av den rätten. Här menar man att staten bör ha rätt att sanktionera ett visst, av politikerna formulerat, beteende. Enligt Kristelig Folkeparti bör följaktligen det civila samhället anförtros betydligt större oberoende än näringslivet.

Ansgar Gabrielsen, som kommer att gå till historien som högermannen som införde könskvotering i näringslivet, har inte bara använt effektivitetsargumentet. I Dagbladet lutar han sig också mot maktargumentet:

Jag förstår att många är emot kvotering av principiella skäl. Bakgrunden till förslaget var att halva befolkningen är kvinnor, och att jag tror på mångfald i styrelser, både vad gäller ålder, geografi och kön. Fler kvinnor i styrelserna kommer att vara berikande. Näringslivet borde själv ha tillsett detta.²³

Med Gabrielsens argument minskar avståndet till vänstern ytterligare.

Liberaler som vägrar

Innan Ansgar Gabrielsen gjorde kvotering till høyrepolitik var partiet genomgående mycket kritiskt till kvotering. Principiellt menade man att äganderätt och näringsfrihet var grundläggande värden som inte fick villkoras. Oavsett vilka goda intentioner som finns säkras medborgarens intresse alltid av grundläggande principer som därför inte bör kränkas. Då äventyras de fri- och rättigheter som liberaler menar säkrar människovärdet.

Såväl Kristin Clemet, före detta skolminister, som partiledaren Erna Solberg påpekade tidigare det principiellt besvärliga med kvotering, såsom inskränkt äganderätt och näringsfrihet.²⁴ Från högern har en rad kvinnliga representanter aktivt engagerat sig i frågan. Kanske har kvoteringslagens främsta kritiker inom högern varit kvinnorna själva. Såväl tidigare ledare för Høyres kvinnoätverk Sonia Sjølie, som nätverkets nuvarande ledare Linda C Hofstad, har tidigare varit avvisande. Inför Høyres landsmöte i maj förra året fick unga kvinnor i Unge Høyre medial uppmärksamhet då de vägrade att acceptera könskvotering som en del av partiets program.

Dessutom har Fremskrittspartiets hållning i kvoteringsfrågan varit tydlig. Partiledaren Siv Jensen har kommenterat det faktum att det är förhållandevis få kvinnor i ledande ställningar i det privata näringslivet:

Kvinnor har bara en sak gemensamt och det är att de är kvinnor.

Detta säger Siv Jensen till Aftenposten den 8 mars förra året. Hon har varit ledare för Fremskrittspartiets programkommitté och tar en mycket tydlig ställning mot kvotering. Frp och Siv Jensen menar att marknadsekonomi är ett system som skipar rättvisa och att statlig inblandning är onödig eller direkt skadlig.

Konkurrensen i ett marknadsliberalt ekonomiskt system är den bästa garantin mot diskriminering.

Frp:s argumentation bygger på en marknadsliberal syn och definierar inte jämställdhet mellan könen som en ordning som bör överordnas andra. I frågan om kvotering till företagsledning ser man en motsättning mellan ett reglerat näringsliv och ett fritt samhälle. Kvinnans möjligheter att bedömas på lika villkor som män, skyddas bäst av ett fritt näringsliv.

Feminism var det, ja!

Idéhistoriskt har feminismen gått hand i hand med liberalismen. Den välkända kampen för att kvinnor ska ha samma rättigheter som män började med kvinnor som Mary Wollstonecraft och har alltid haft ett tydligt och självklart mål: Vi ska alla ha samma rättigheter.

När konservativa krafter motsatte sig krav på kvinnlig rösträtt, på äganderätt för kvinnor och ett utbildningsväsen öppet för kvinnor, var det alltid liberala röster som vågade ifrågasätta de gamla systemen. John Stuart Mill skrev och utvecklade sina liberala idéer och sin syn på kvinnans ställning redan 1869 i boken *The subjection of women*.

I boken *Reclaiming the mainstream – Individualist feminism rediscovered* beskriver Joan Kennedy Taylor den feministiska rörelsen i USA.²⁵ Hon menar att rörelsen ursprungligen handlade om den individualistiska kampen för att under senare delen av 1900-talet övergå i en kollektivistisk retorik. Det var också då, menar Kennedy Taylor, som feminismen blev smal och av intresse främst för vänstern.

I boken beskrivs feminismens historia som kampen om lika rättigheter, aldrig om särskilda fördelar. Kennedy Taylors ambition är att återta det feministiska begreppet och inlemma det i det liberala idégodset. Genom att återknyta till liberala tänkare som också varit feminister får vi en annan bild av feminismens historia än den gängse. Särskilt lyfts feminister som Mary Wollstonecraft, Margaret Fuller, John Stuart Mill och Charlotte Perkins Gilman fram.

Resonemanget om den ursprungliga kvinnorörelsen kan enkelt översättas till skandinaviska förhållanden. Här blev kvinnostriden en vänsterfråga från 1960- och 1970-talen. För många är begreppet ”feminist” än i dag synonymt med vänsterpolitik. Historien visar dock att det inte alltid varit så. Ansvar för att kvinnostriden blev vänsterns bär inte bara den politiska vänstern utan i högsta grad också högern och den liberala rörelsen.

Värdet av principer

Kvoteringsdebatten avslöjar vår oförmåga att diskutera ideal och principer. När till och med borgerliga företrädare ser statligt påbjuden kvotering som en lösning för att ändra attityder, är vi långt ifrån en värdig politisk debatt.

Det kommer alltid att finnas politiska krafter som ständigt vill tillskansa sig allt större makt och göra det på bekostnad av medborgarnas inflytande. Vi är alla överens om att demokratiska instrument och det fria ordet är nödvändigt för att stävja och kontrollera sådana krafter. Frågan hur överhetens naturliga vilja att utvidga sina befogenheter ska kontrolleras har alltid berett politiska tänkare bryderi.

Dagens politiska system behöver i högsta grad samma kontroll, och vi behöver principdiskussionerna. Dem förutan fastnar vi snart i en politisk vardag full av detaljer och procentsatser.

Ofta frestas politiker att finna snabba lösningar på strukturella problem. Tillsatt en utredning eller formulera en lagtext som helt enkelt förbjuder det som ogillas. Är ett fenomen impopulärt? – utlova reglering och opinionen håller sig lugn ett tag. Det är populärt att skylla detta fenomen på medierna, men ansvaret ligger naturligtvis också hos politikerna. Det är ibland mycket enklare att svara med ytterligare en reglering än att resonera kring värderingar och individens ansvar. Det är enklare att förbjuda tobaksrökning än att berätta om hälsorisken och förklara att det är individens eget ansvar att sluta röka. Det är också långt svårare att förändra attityder än att ändra en lagtext.

Ideal och värderingar är avgörande för vilket samhälle vi gemensamt formar och utvecklar varje dag. När samtalet om vår grundläggande syn på människan och samhället dör kommer demokratin också att göra det. För att hålla rätt kurs mot det fria och öppna samhället behöver vi utgå från rättfärdiga principer, kalla det gärna mänskliga rättigheter. Dem förutan är vi utlämnade åt slumpmässiga och kortsiktiga politiska beslut.

Att i princip förbjuda företag som inte har 40 procent kvinnor i sin styrelse är en kränkning av en av de viktigaste grundläggande rättigheterna – äganderätten och därmed näringsfriheten. Betyder den norska lagens införande att ansvariga politiker faktiskt har gjort bedömningen att rätt antal kvinnor i styrelserummen är en viktigare princip än äganderätten?

Förmodligen har ingen sådan diskussion förekommit över huvud taget. Det väsentliga har varit att behålla och gärna utvidga makten. Som alltid sker detta på bekostnad av de grundläggande medborgerliga rättigheterna.

Kvotering ger förtur, eller särskilda rättigheter till grupper. Kvoteringsystem grundar sig på ett kollektivistiskt tänkande där grupper har rättigheter, och individer är reducerade till utbytbara medlemmar av gruppen. Det blir en kollektiv rättighet som aldrig kan hänföras till en enskild individs rätt.

När vi börjar nagga på principer som yttrandefrihet, äganderätt, näringsfrihet och religionsfrihet måste någon ställa frågan om vilka värden vi sätter högst. Vad är viktigast att värna? Milton Friedman har uttryckt detta på följande vis:

*Few trends could so thoroughly undermine the very foundations of our free society as the acceptance by corporate officials of a social responsibility other than to make as much money for their stockholders as possible (...) If businessmen do have a social responsibility other than making maximum profits for stockholders, how are they to know what it is? Can self-elected private individuals decide what the social interest is?*²⁶

Det är skillnad mellan politiska ambitioner och faktiska utfall. Det har historien visat otaliga exempel på. Det borde ha lärt oss att politik inte förmår allt. Ibland krävs mer och något helt annat. Jämlikhet är ett område som sträcker sig över alla sfärer i samhället. Just därför kan det inte vara enbart en politisk fråga.

När vi har nått till lagböckerna krävs mer för att attityder och värderingar ska påverkas. Och det krävs att en politiker vågar svara att just detta problem kan inte jag i egenskap av politiker lösa.

Den norska kvoteringsdebatten har visat en rigid enighet om behovet av ökad andel kvinnor i bolagsstyrelser. Det har inte givits utrymme att resonera kring varför strukturen ser ut som den gör, och heller inte hur den i grunden kan förändras. Det har varit viktigt att ge ett snabbt svar och en lösning som visar påtagliga resultat snart.

Frågan som kvarstår är dock om man har förändrat statistik eller förändrat attityder? Med påbud om kvotering kommer förmodligen statistiken och siffrorna över kvinnor i bolagsstyrelser att förändras. Detta är också enkelt att mäta. Om själva statistiken över kvinnorepresentation är huvudsaken kommer kvoteringen att anses lyckad. Men om vi främst är angelägna att i grunden förändra mäns och kvinnors villkor till lika chanser i arbetslivet, krävs att attityder och ideal ändras. När vi alla ses som individer och inte som grupp företrädare blir också könstillhörighet ointressant. Eller som Martin Luther King uttryckte det när han efterfrågade ett färgblint samhälle. Vore samhället på motsvarande sätt blint för könstillhörighet skulle kvotering aldrig bli aktuellt.

Det händer ju aldrig

Man kan fråga sig varför kvinnoandelen i näringslivets styrelser är så låg som den faktiskt är, om nu alla är så eniga som de säger. Ideligen intygar företagsledare och rekryteringsexperter att de helst eller mycket gärna ser kvinnor på höga positioner, men likväl är männen i kraftig majoritet.

Det finns några förklaringsmodeller till detta som bland annat tagits fram av det norska så kallade Likestillingscenteret. Centrets maktperspektiv på frågan återspeglas i förklaringsmodellerna som också utgår från ett särartsfeministiskt perspektiv. För det första förklaras statistiken med att arbetslivet inte ger män och kvinnor reellt sett lika möjligheter. Antagandet är väl inte helt orimligt men problemet är att det är omöjligt att belägga. Exakt hur mäter man om alla individer reellt sett har lika möjligheter?

Den andra och tredje förklaringsmodellen tillskriver kvinnor en generell ovilja att ta ledande uppdrag och en bestående skillnad mellan kvinnors prioriteringar och organisationernas. Dessa förklaringar utgår från att kvinnor är på ett visst sätt och att detta omöjliggör deras närvaro i det övre ledarskiktet i näringslivet. För att få dem dit måste reglerna specialanpassas efter så kallade kvinnliga förutsättningar. Den uppenbart särartsfeministiska uppfattningen utmålar kvinnan som udda och i behov av särskilda rättigheter.

Det är inte särskilt vågat att anta att alla människor har behov av bekräftelse och en önskan att lyckas med det man föresätter sig. Att göra ett bra jobb, få förtroende och möjlighet att utvecklas är knappast en önskan bara hos det ena könet. Förmodligen är män och kvinnor mer lika än olika när det gäller grundläggande behov.

Däremot är det högst sannolikt att vi fostras och uppmuntras olika beroende på kön. Det finns ett intressant exempel på hur detta kan tydliggöras, i Gävle. Där finns ett daghem för små barn där personalen har som övergripande ambition att vara så könsneutrala som möjligt när de tar hand om barnen. Med olika metoder har man studerat hur personalen tenderar att behandla pojkar och flickor olika. Flickor lär sig hjälplöshet och pojkarna uppmuntras att själva lösa de problem de ställs inför. Medan pojkarnas självförtroende växer blir flickorna osäkra och tvivlar på sin egen förmåga.

Påståendet om olika fostran beroende på kön är varken ny eller kontroversiell. Personligen menar jag att stora delar av de problem som kvinnor möter i arbetslivet (och även i skolans värld) härrör från den sociala fostran som formar oss till könsvarer.

Slutord

Ingen behöver övertyga mig om att andelen kvinnor i styrelser och chefspositioner är orimligt liten. Det är uppenbart för var och en med iakttagelseförmåga. Vi ser en aldrig sinande ström av mediebilder av styrelser och hyperviktiga internationella toppmöten med idel kostymer. Vi möter ständigt den eviga missuppfattningen att alla läkare, advokater, chefer och professorer är män.

Allt visar att vi har förutfattade meningar om vilka ämbeten och uppgifter som är manliga respektive kvinnliga. Oavsett hur upplysta och jämlika vi är har erfarenhet av samhället lärt oss att se yrken och uppgifter så. Det är ytterst problematiskt att bryta en trend eller en tradition som hela tiden förstärker sig själv. Människors ideal och attityder ändras inte fortare än traditioner, och vi både fostras av och förstärker dem.

Att skapa ett könsneutralt samhälle där könstillhörighet varken ger förtur eller motstånd är uteslutande en fråga om ideal, värderingar och attityder. Det finns ingen genväg eller smart lösning; alla måste inse sin egen betydelse för att samhället ska förändras.

Politiska diskussioner om det goda samhället är ofta en tävlan om vem som kan leverera den snabbaste lösningen. Det långa 70-talet har invaggat oss i tron att politik, och bara politik, löser allt. Kvoteringsfrågan är i högsta grad ett resultat av en övertro på politikens möjligheter och en, nära nog total, brist på principdiskussioner. Därför innehåller föreliggande rapport en argumentationsanalys och ett par teoretiska resonemang om rättvisa och en jämlik stat.

En huvudpunkt har handlat om lika rättigheter kontra särbehandling av vissa grupper, och den principiella synen på detta. En liberal kommer alltid att dra slutsatsen att lika rättigheter är den mest rättfärdiga principen. Min poäng är att samma liberal sannolikt ogillar manlig dominans på maktpositioner, men aldrig accepterar kvotering.

Då stora delar av rapporten har granskat Kristerlig folkeparti och dess argumentation kan jag inte låta bli att avsluta rapporten med följande citat ur partiprogrammet:

Vi tar avstånd från politik som saknar ideologiska principer: den genomgående pragmatiska. Politik utan ideologiska principer blir oförutsägbar och oansvarlig: den genomgående populistiska och pragmatiska.

Noter

1. Sowell 2000, sid 19.
2. ”Kvinneflopp i storbedriftene”, *Verdens Gang* 2005-04-01.
3. Organisationen har kontor i Kalifornien men verkar över hela USA. Syftet är att sprida kunskap om exempelvis kvotering och positiv särbehandling och påverka opinionen i liberal riktning. Dess målgrupp är såväl allmänheten som beslutsfattare.
4. www.acri.org
5. <www.civita.no>
6. Jesse Jackson i *Newsweek*, 1995-07-31.
7. Särartsfeminister menar att det finns grundläggande medfödda olikheter mellan män och kvinnor. Likhetsfeminister menar att könsidentitet är inlärt och ett resultat av socialisering.
8. Mill, sid 22.
9. Inge Marte Thorkildsen på SV:s hemsida <www.sv.no> 2005-03-09.
10. *Aftenposten* 2005-03-08.
11. Sowell, sid 41.
12. Ibid.
13. Ibid, sid 85.
14. *Aftenposten*, 2005-02-13.
15. *Svenska Dagbladet* 2004-03-21.
16. *Dagbladet* 2005-02-11.
17. Jens Bjørneboe, omtyckt samhällskritisk författare (1920–1976).
18. Kan översättas till överförmynderi, men kopplat till en personlighetstyp.
19. ”Kvoteringsstaten”. Pål Veiden, *Morgenbladet* 2002-04-12.
20. Popova, *Elitfeministerna*.
21. *Aftenposten* 2005-06-13.
22. Magne Lerø, ledare i *Ukeavisen* 2005-04-28.
23. *Dagbladet* 2005-04-28.
24. ”I prinsippet, nei.” Marie Simonsen, *Dagbladet* 2005-04-28.
25. Kennedy Taylor 1992.
26. Friedman *Capitalism and Freedom* (1962).

Källor

Tryckta källor

Friedman, Milton & Friedman, Rose (1962), *Capitalism and freedom*. Chicago: University of Chicago Press.

Kennedy Taylor, Joan, *Reclaiming the mainstream : individualist feminism rediscovered*. Buffalo, NY: Prometheus Books, 1992.

Mill, John Stuart, *The subjection of women*. London 1869. (Svensk upplaga, *Kvinnornas befrielse*. Nora: Nya Doxa, 1995).

Nozick, Robert, *Anarki, stat och utopi*. 3 uppl. Stockholm: Timbro, 2004 (originalets titel: *Anarchy, state and Utopia*).

Popova, Susanna, *Elitfeministerna : ett spel för gallerierna*. Stockholm: Bonnier fakta, 2004.

Rawls, John, *A theory of justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, (1971) 2005.

Sowell, Thomas, *Jakten på total rättvisa*. Stockholm: Timbro, 2000.

Tidningsartiklar

Aftenposten, 2005-02-13.

Aftenposten, 2005-03-08.

Aftenposten, 2005-06-13.

Dagbladet, 2005-02-11.

Dagbladet, 2005-04-28.

Jackson, Jesse, i *Newsweek*, 1995-07-31.

”Kvinneflopp i storbedriftene”. *Verdens Gang*, 2005-04-01.

Lerø, Magne, ledare i *Ukeavisen*, 2005-04-28.

Simonsen, Marie, ”I prinsippet, nei”. *Dagbladet*, 2005-04-28.

Svenska Dagbladet, 2004-03-21.

Veiden, Pål, ”Kvoteringsstaten”. *Morgenbladet*, 2002-04-12.

Hemsidor

The American Civil Rights Institute, <www.acri.org>.

Civita, <www.civita.no>.

Socialistisk Venstrepartis hemsida <www.sv.no>.